

# MUNKAFOLYAMATOK ÉS SZOLGÁLTATÁSOK

## Állomány, állományalakítás

**99/359**

STADLER, Peter – MERNKE, Ernst – THOMAS, Martin: Introduction of electronic book ordering with EDIFACT in a special library: a case study = El.Libr. 17.vol. 1999. 1.no. 23-26.p. Bibliogr.

**Könyvrendelés elektronikus úton az EDIFACT rendszer használatával: esettanulmány**

*Könyvvásárlás; Kutatóintézeti könyvtár; Online üzemmód; Szabvány; Számítógép-hálózat*

A 6500 alkalmazottat foglalkoztató Boehringer Mannheim gyógyszeripari kutató cég központi könyvtára körülbelül 3000 könyvet rendel évente. A leltárbavétel, katalogizálás és indexelés után a dokumentumok kétharmada a különböző részlegekhez kerül, egyharmada pedig a központi könyvtár állományát gyarapítja. Katalogizálásra és indexelésre az ADA BAS (Software AG, Darmstadt) alapú Natural Document Management (NDM) számítógépes rendszert használják, a rendelési rekordok nyilvántartására és a pénzügyek kezelésére pedig azt a SAP R/2-t, melyet a pénzügyek kapcsán vállalat-szerre alkalmaznak.

1989-ig a rendelési rekordokat az adatbevitel, az ellenőrzés, a kinyomtatás és aláírás után faxon küldték el a kiadóknak. Az elfaxolt adatokat a könyvterjesztők újra gépre viszik, így tehát az adatbevitel megduplázódik, ami egyrészt kétszeres

munkamennyiséget jelent, másrészt fokozódik a hibák előfordulásának gyakorisága. Tartani kell az adatátviteli hibáktól is, melyek a hosszú listák leadása közben bármikor előfordulhatnak. Nem utolsó szempont a faxolás időigényessége sem: egy nagyobb megrendelés elküldése akár egy órát is igénybe vehet. Ezek a hátrányok kiküszöbölhetők az EDIFACT alkalmazásával, amelyet a könyvtár könyvrendelési eljárásába 1989-ben kezdtek bevezetni.

Az EDIFACT az adminisztrációs, kereskedelmi és szállítási célú elektronikus adatcsere rövidítése (Electronic Data Interchange for Administration, Commerce and Transport), melyet az ENSZ négyes munkacsoportja dolgozott ki. Lehetővé teszi, hogy a szabványosított formátumú adatok elektronikus adatátvitellel a lehető legkevesebb manuális és papírmunkával automatikusan áramoljanak a megrendelők és a szállítók között. A könyvkereskedők és a könyvtárak között 1986 óta folyik elektronikus kommunikáció, mely 1996-ban fontos mérföldkőhöz érkezett az EDILIBE 2 projekttel. A könyves szakma résztvevői közötti kétoldalú megállapodásoknak köszönhetően az EDIFACT-nak az EAN-COM verziója segíti az elektronikus adatcserét, függetlenül attól, hogy a résztvevő könyvtárak milyen házon belüli integrált rendszert használnak.

A dolog működését a könyvrendelések példájával szemléltethetjük a legjobban. A könyvek bibliográfiai adatai bekerülnek a könyvtár NDM rendszerébe, majd a rekordok elektronikus úton jutnak el a SAP adatbáziskezelő rendszerbe, amely létrehozza a rendelési fájlt. Az adatokat EDI formátumúvá konvertálják, majd X400-as adatátviteli vonalon keresztül jut el vagy közvetlenül a szállítóhoz, vagy

ha az nincs felkészülve az EDI adatok fogadására, a német könyvkereskedői információs egyesülethez (German Book Trade Information Association – IBU).

A mannheimi Boehringer társaságnál 1996-ban a két meglevő számítógépes rendszer már biztosította a technikai feltételeket az EDIFACT bevezetéséhez. Sőt, a társaság ekkor már rendszeresen fogadott különböző EDI adatokat (telefonszámok, gyógyszer nagykereskedők megrendelése). Már csak partnereket kellett találni az aktív EDI-használathoz, és máris indulhatott a kísérleti program.

A munka során a leltározási eljárást is egyszerűsítették. 1989-ig a könyvek beérkezését az NDM és a SAP rendszerben külön-külön regisztrálták. Mivel most amúgy is szükségessé vált a folyamatos adatcsere biztosítása a két rendszer között, megoldották, hogy csak az NDM-ben jelölték a könyvek beérkezését, a rendelési állapot változását pedig a SAP automatikusan átveszi. Ezzel egy ember fél munkaidéjét spórolták meg naponta.

Eddig négy EDI-kompatibilis szállítót sikerült fellelniük. Hogy a hagyományos formájú és az EDI megrendeléseket együtt tudják kezelni, át kellett alakítani a SAP rendszert.

A kísérleti program költségei: két munkanapot igényelt az NDM átalakítása, 15-öt a SAP átprogramozása, 5-öt az EDI konverter beüzemelése. További munkaidőre volt szükség a munkafolyamat megtervezéséhez, analíziséhez, és a megvalósításhoz szükséges munkamegbeszélésekhez.

(Fazokas Eszter)

### 99/360

DURRANI, Shiraz – PATEMAN, John – DURRANI, Naila: The Black and Minority Ethnic Stock Group (BSG) in Hackney libraries = Libr.Rev. 48.vol. 1999. 1.no. 18-24.p.

Res. francia és német nyelven

### A színesbőrű és etnikai kisebbségek irodalmának beszerzésével foglalkozó munkacsoport a Hackney könyvtárban

*Állománygyarapítás; Könyvtáros -hátrányos helyzetű; Néger olvasó*

A cikk ismerteti a Hackney Libraries (GB) ún. színesbőrű és kisebbségi állománygyarapító munkacsoportjának (Black and Minority Ethnic Stock Group, BSG) létrehozását és munkáját. A BSG-t azért hozták létre, hogy a feketebőrű személyzet bevonásával hatékonyabban tudják kiválasztani a fekete etnikai kisebbség számára beszerzendő állományt. Első lépésként a gyarapítási keret 25%-át az ún. „fekete” állományra különítették el, amivel sikerült valamennyire pótolni az előző évek mulasztásait, illetve megalapozni a kisebbségi dokumentumok gyarapításának hosszú távú stratégiáját. A BSG sikeres kísérletnek bizonyult a személyzet megerősítésére, és segítségével sikerült a fekete kisebbség érdeklődésének megfelelő műveket beszerezni.

(Autoref.)

### 99/361

BLEY, Robert: Subscription agents: agents of change = Libr.Technol. 4.vol. 1999. 3.no. 48., 51.p.

### Változóban a folyóirat-előfizetési szolgáltatások

#### *Folyóirat-előfizetés*

Egyes vélemények szerint a tudományos irodalom előállítói és fogyasztói közé ékelődött közvetítőknek lesz feladatuk az eljövendő, papír nélküli világban is, mások arra számítanak, hogy az előállítók és a fogyasztók közvetlen kapcsolatban állnak majd egymással.

A folyóirat-előfizetési ügynökségeknek (a továbbiakban: ügynökségeknek) négy hagyományos feladatuk van:

1) Információgyűjtés és -terjesztés, kapcsolattartás a kiadókkal. – Az ügynökségek sok – különböző méretű és típusú – kiadóval állnak kapcsolatban, tapasztalataikat és nagy, naprakészen tartott adatbázisaikat ügyfeleik rendelkezésére bocsátják. E szolgáltatások fenntartására a formátumok változása és az új szereplők megjelenése mellett továbbra is szükség van. Bár sokan hirdetik magukról, hogy képesek „katalogizálni” a webet, a hiteles és lektorált dokumentumok feltárására csak az ügynökségek igazán képesek.

2) Szállítás. – Az ügynökök nagy tapasztalatokkal rendelkeznek a dokumentumok szállítása és kezelése, érkeztetése és megjelenésük előrejelzése terén. Az elektronikus folyóiratoknál is vannak ilyen funkciók, csak módosultak: az ügynökségek a hálózati „szállítási” címet adják meg, a hozzáféréshez szükséges engedélyeket szerzik be stb. Jó műszaki ügyfélszolgálatra az elektronikus publikációk mellett is szükség van, amely az összekapcsolt (úm. aggregált) elsődleges és másodlagos tartalomhoz hozzáférést tud biztosítani.

3) Egyszerű számlázás. – Jelenleg úgy tűnik, hogy az ügynökségek feladatköre egyelőre nem fog csökkenni, sőt a kiadók számának emelkedésével csak nőni fog a különböző országokban székelő kiadók, különböző pénznemekben és különböző fizetési módokon intézendő számláival kapcsolatban.

4) Reklamálás. – Késedelmek és hiányok az elektronikus folyóiratoknál is előfordulnak és nyomon is kell követni ezeket mindaddig, amíg az évfolyamok megadása és a „füzetek” számozása megmarad. Az ezzel kapcsolatos tájékoztatást az ügyfelek továbbra is igénylik.

A jövőben az ügynökségek új feladata a licenc-feltételek megtárgyalása és a különböző árajánlatok összevetése. A piac változásai következtében az ügynökségek a kiadókkal, valamint a több helyet

és intézményt tömörítő konzorciumokkal tárgyalnak az elektronikus hordozókkal kapcsolatos elfogadható és gazdaságos licenc-megállapodásokról. Az ügynökségek igen hatékonyan be tudnak kapcsolódni az országos licencekről folytatott tárgyalásokba, a nagyobb nemzetközi ügynökségek pedig transznacionális cégek képviseletében is megjelenhetnek a kiadókkal folytatott tárgyalásokon.

A jelentős nemzetközi ügynökségek ügyfeleik igényei szerint alakíthatják ki ajánlatcsomagjukat és hozzáférési interfészeiket. E szolgáltatások tehermentesítik a könyvtárosokat és tájékoztatási szakembereket attól, hogy különböző URL-eket és jelzőszavakat kelljen nyilvántartaniuk, nyomon kelljen követniük a hálózati címek változásait stb.

A sikeres ügynökségeknek megfelelő infrastruktúrára és vállalati kultúrára van szükségük ahhoz, hogy alkalmazkodni tudjanak a megváltozott igényekhez.

(Hegyközi Ilona)

## 99/362

EVSTIGNEEVA, G.: Inostrannye žurnaly. Est' oni v Rossii? = Biblioteka. 1999. 2.no. 31-33.p.

### Külföldi folyóiratok. Megvannak-e Oroszországban?

*Felmérés; Folyóirat-előfizetés; Külföldi kiadvány; Szakirodalmi ellátottság*

Az orosz Állami Nyilvános Tudományos-Műszaki Könyvtár (Gosudarstvennaâ publicnaâ naučno-technicskaâ biblioteka, GPNTB) állományának több mint 60%-a külföldi irodalom. Nagyon fontos az évente megjelenő könyvek és folyóiratok közül a legszükségesebbeket beszerezni. Az állománygyarapítók szigorú válogatásra kényszerülnek, és a rokon gyűjtőkörű könyvtárak együttműködésére is szükség van ahhoz, hogy a legértékesebb külföldi irodalom bekerüljön az orosz könyvtárakba, és

kiküszöböljék a szükségtelen párhuzamos beszerzéseket.

Az állománygyarapítás egybehangelésére már a szovjet korszakban is történtek lépések, a GPNTB koordinálta a külföldi devizás beszerzést, illetve számba vette a nemzetközi kiadványcsere útján a szovjet könyvtárakba beérkező külföldi időszaki kiadványokat. A GPNTB legteljesebben az alaptudományok – fizika, matematika, elektronika – külföldi irodalmát gyűjtötte, az alkalmazott tudományokét pedig a Központi Tudományos-Műszaki Könyvtár (Central'naâ naucnaâ-tehniceskaâ biblioteka, CNTB).

Ma már nincs olyan központi szerv, amely ellenőrizné a könyvtárak állománygyarapítását. Maguk döntenek el, mit, hány példányban és honnan szereznek be, és nincs központi finanszírozás sem. A hivatali könyvtárakat a minisztériumok és hatóságok finanszírozzák, a területi könyvtárakat pedig a területi hatóságok tartják fenn. A könyvtárak anyagi ellátottsága – beleértve a gyarapítási keretet is – elégtelen.

Míg 1991-ben 16 ezer külföldi időszaki kiadvány járt az orosz könyvtárakba (63% vétel, 37% nemzetközi csere útján), 1997-ben már csak 6,5 ezer (70% nemzetközi cserében és ajándékként, 30% vétel útján). A külföldi időszaki kiadványok legnagyobb része a moszkvai és a szentpétervári könyvtárakba, illetve a köztársaságok központi könyvtáraiba kerül be, de a területek között igen nagy a különbség. A könyvtárak külföldi dokumentumállományának mintegy 0,5-10%-át teszik ki a folyóiratok. Nemcsak a külföldi folyóiratok félesége, hanem a példányszáma is csökkent. Nem változott viszont azoknak az országoknak a köre, amelyekből a kiadványok beérkeznek. A korábbihoz hasonlóan az irodalom nagy része most is az USA-ból, Nagy-Britanniából, Németországból és Japánból származik. Az 1991-es adatokhoz viszonyítva majdnem minden országból csökkent a beérkezett időszaki kiadványok száma, szembevetően azonban a Németország-

ból jövő dokumentumok arányának növekedése. (Egyik magyarázat erre: az 1991-es adatok nem tartalmazzák az NDK-t, az 1997-es adatok viszont az egyesített Németország kiadványait tükrözik, a másik: a németországi lapok jelentős része angol nyelvű.) A lapok tematikai megoszlásában a következő tendencia figyelhető meg: az általános mennyiségi csökkenés mellett az alaptudományokban a külföldi lapok tematikai megoszlása a korábbihoz hasonló, sőt nőtt a matematikai lapok aránya, az alkalmazott tudományokban minden tematikai csoportban csökkenés tapasztalható.

A külföldi irodalom a nagykönyvtárakban koncentráldik (Moszkva, Szentpétervár, Novoszibirszk), e könyvtárak állománygyarapítóinak szorosan együtt kell működniük a rendelkezésre álló gyarapítási keretek racionális és gazdaságos felhasználásában.

A beszerzés jelentős visszaesése következtében nagy hiányok mutatkoznak az állományokban, pótlásukra aligha kerülhet sor a közeljövőben. A helyzeten némileg enyhít a teljes szövegű folyóiratokhoz való hozzáférés az Interneten. Jelenleg a könyvtárak együttműködésével megvalósuló nemzetközi projekt keretében egyetlen nyomtatott példány előfizetése fejében az összes együttműködő könyvtár használhatja a lapok elektronikus változatát. Ezzel együtt sem szabad arra számítani, hogy teljességgel át lehet állni az elektronikus kiadványok szolgáltatására, mivel: 1) nem minden folyóirat teljes szövege érhető el az Interneten, 2) az esetek nagy részében az elektronikus kiadványok előfizetése és a használat technikai feltételeinek megteremtése is jelentős anyagi teher, 3) gondoskodni kell a hozzáférést lehetővé tévő szoftver beszerzéséről és karbantartásáról, 4) a kiadványhoz való hozzáférést is sok esetben korlátozzák, nehogy a megrendelő saját szervertől letöltse. Mindezek miatt a könyvtárak meg kell hogy találják az optimális arányt az időszaki kiadványoknak a hagyományos, illetve elektronikus hordozókon való megrendelésében.

(Rácz Ágnes)

Lásd még 350

## Állományvédelem

**99/363**

SMITH, Abby: Preservation in the digital age: what is to be done? = Am.Libr. 30.vol. 1999. 3.no. 36-39.p.

**Az információk megőrzése a digitális korban: mi a teendő?**

*Állományvédelem; Elektronikus dokumentum; Megőrzés*

A kezdet kezdetén valának a kőtáblák, melyek tartóssága ugyan vitathatatlan, ám kevesek számára voltak hozzáférhetőek. A papírgyártásnak és a nyomtatás feltalálásának volt köszönhető az írásbeliség elterjedése és a mai közkönyvtárak létrejötte, ám az anyag minőségének romlása, a dokumentumok élettartamának megrövidülése is – ennek illusztrálására elegendő csak a savas papírt említenünk. De nem csak a papírral van baj. Mert ki gondoskodik vajon a web úttörő, 1993-as oldalainak megőrzéséről? És hozzá fog-e férni bárki is 2055-ben a ma előfizetett elektronikus folyóiratokhoz? Elhivatott szakemberek kidolgozták a papír alapú dokumentumok védelmére a megfelelő eljárásokat és elegendő forrást is szereztek alkalmazásukhoz. De mi lesz azokkal a gépekkel és programokkal, melyekkel néhány évtizede elkezdték „gyártani” az adatbázisok és dokumentumok tömkelegét?

Szerencsére ma már a kormányzati szervek is felismerték a probléma nagyságát. Az amerikai kongresszus például a milleniumi program keretében 30 millió dollárt szánt az Egyesült Államok kulturális kincseinek védelmére, melynek egy része a könyvtárak rendelkezésére áll. 1999-ben 18 millió dollárt kapott a Nemzeti Társadalomtudományi

Alapítvány (National Endowment for the Humanities) az állományvédelem és megőrzés céljaira. A Nemzeti Tudományos Alapítvány (National Science Foundation) is milliókat költ a digitális könyvtári program keretében erre. Számos szervezet létezik, mely a könyvtárak alapfeladatának tartja az állományvédelmet, és minden eszközzel támogatja az erre szolgáló technológiák, infrastruktúra és személyzet működését. Ilyen például az Amerikai Könyvtáros Egyesület (American Library Association), a Tudományos Könyvtárak Egyesülete (Association of Research Libraries), a Könyvtári és Információs Források Tanácsa (Council on Library and Information Resources) és a regionális állományvédelmi központok. Ők is felismerték azt, hogy egy emlékezetvesztett nemzet elveszti identitását is, márpedig a nemzeti emlékezet letéteményesei még mindig a könyvtárak.

*(Fazokas Eszter)*

Lásd még 409, 419

## Raktározás

**99/364**

CHEPESIUK, Ron: Reaching critical mass: off-site storage in the digital age = Am.Libr. 30.vol. 1999. 4.no. 40-43.p.

**Tároló raktári megoldások szükségessége a digitális információk korában**

*Gazdaságosság -könyvtárban; Gépi raktározás; Tároló könyvtár*

A Harvard Egyetem 1985-ben Dill és Társait bízta meg a könyvtár ritkán használt könyveinek hatékony tárolási módjának kidolgozásával. Az azóta Harvard-modellként ismert megoldás lényege az,

hogy a könyveket nagyság szerint kell csoportosítani, a polcoknak pedig jóval mélyebbeknek kell lenniük a megszokott 22,5 cm-nél. Itt 90 cm mély polcokat alkalmaztak az 1986-ban megnyílt tárolókönyvtárban, amely a könyvek raktári helyének megállapítására és előkeresésére egy fejlett, vonalkódos és számítógépesített elhelyezési rendszert vezetett be.

A 80-as évek végétől számos egyetemi és tudományos könyvtár alkalmazta ezt a megoldást. 1995-ben a Cornell Egyetem, amely eddig 750 000 kötetet tárolt egy kiegészítő épületben, most egy öthajós, 1,6 millió kapacitású egységgel egészíti ki tárolókönyvtárát.

Néhány könyvtári guru a 90-es évek második felében azt jósolta, hogy az anyag digitalizálása fog megoldást hozni az egyetemi és tudományos könyvtárak szorongató helyhiányára. A valóság erre rácafol: a papír kitart és a fizikai gyűjtemények továbbra is rohamosan növekednek. S azok, akik azt állítják, hogy a digitalizálás gazdaságosabb, nem vetettek egy pillantást sem a kiadásokra. Miért is kellene szkennelni egy könyvet, amelyet talán csak egyszer fognak használni az elkövetkező 20 évben, amikor ugyanez a könyv a polcon is elhelyezhető?

A Kongresszusi Könyvtár tároló egysége 2000-ben nyílik meg a Harvard-modell alapján, 800 négyzetméteren.

Számos egyetem választotta ezt az utat az utóbbi években és folyamatban vannak újabb építkezések is. A Minnesotai Egyetem pl. 38 millió dollárért két egységet épített, s egy-egy közülük 27 000 köbméter légtérű (230 méter hosszú, 21 méter széles, 7 méter magas).

A magas telekár és a fenntartási költségek miatt számos könyvtár közösen oldja meg a ritkán használt anyag kihelyezésének problémáját. (A Washingtoni Tudományos Könyvtári Konzorcium 1993-ban indult, 1,2 millió kötet kapacitású, 7 egyetemet szolgál ki, s a tagok számára nem szabott

felső határt és minimális kvótát. A Columbia Egyetem, a Princetoni Egyetem és a New York Public Library közös vállalkozása már a 21. század problémáit kívánja megoldani.)

Egy tárolókönyvtár létesítése nem egyszerű dolog, mert gazdasági, politikai és szolgáltatási kérdéseket vet fel. Ki kell elégíteni a használók igényeit, s egyúttal világosan kimutatni az intézményvezetés előtt a költségmegtakarítást. Ha egy könyvtár a kihelyezett tárolókönyvtár mellett dönt, ez hosszú évekre, sőt évtizedekre meghatározza működési rendjét. Ezért a döntés gondos mérlegelést és tervezést kíván, amely kiterjed a gyűjtemény kezelésétől a közönségkapcsolatokig. Ez utóbbiakra azért is fontos figyelmet fordítani, mert a tárolókönyvtárakban gyakran nem csak ritkán keresett anyagot helyeznek el, hanem különgyűjteményeket és archiválható dokumentumokat is.

(Papp István)

## Feldolgozó munka

### 99/365

GUIDARELLI, Ngoc-My – CARY, Karen: Untapped resource: art students cataloging art exhibition catalogs at Virginia Commonwealth University = Cat.Classif. Q. 26.vol. 1998. 4.no. 63-75.p.

### Képzőművészeti főiskolák hallgatók katalogizálják a művészeti katalógusokat a Virginia Commonwealth University-n

*Egyetemi hallgató; Gazdaságosság -könyvtárban; Gépi dokumentumleírás; Kiállítási katalógus; Munkaszervezés*

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be:  
HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER,

Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

1993 őszén a Virginia Commonwealth University James Branch Cabell Könyvtára kb. 12 ezer művészeti kiállítási katalógust kapott ajándékba, amelyeket korábban az egyetem képzőművészeti iskolájának könyvtárában őriztek. Megtárgyalva az anyag hozzáférhetővé tételének lehetőségeit úgy döntöttek, hogy az anyag katalógizálására, két szakkönyvtáros felügyelete mellett, művészet-szakos hallgatókat kérnek fel. A cikk ismerteti, hogy a jól megtervezett munkafolyamatnak, illetve a jól képzett, lelkes hallgatónak köszönhetően hogyan sikerült a programot sikeresen megvalósítani. A szerzők a kiállítási katalógusok katalógizálásának speciális problémáira is felhívják a figyelmet.

(Autoref.)

Lásd még 330, 341, 389, 417

## Katalógusok

### 99/366

LUTZE, Gerald – SCHNELLING, Hainer – WORCH, Reinhard: Zettels Traum: Digitalisierung von Zettelkatalogen in der ULB Sachsen-Anhalt und ihre Visualisierung im Internet = Bibliotheksdienst. 33.Jg. 1999. 5.no. 785-796.p.

### A Szászország-Anhalti Egyetemi és Tartományi Könyvtár cédulakatalógusának digitalizálása és megjelenítése az Interneten

*Cédulakatalógus; Digitalizálás; Egyetemi könyvtár*

A németországi Szászország-Anhalt tartományi Egyetemi és Tartományi Könyvtára (Halle an der

Saale; a továbbiakban ETK) ellátja a Luther Márton Egyetem könyvtárának feladatait, emellett a tartományi központi katalógus gazdája.

Az ETK hálózatában megkezdtek a cédulakatalógusok digitalizálását. Az egyetemi kari és tanszéki könyvtárak állományáról 1999-től egyáltalán nem épül cédulakatalógus. A tartományi központi katalógus korábban sem tartalmazta az egyetem központi könyvtárának állományát, 1990-ig az egyetemi könyvtári hálózathoz tartozó intézmények állományát viszont ott célszerű keresni. A helyzetet tovább bonyolítja, hogy mivel a könyvtár részt vesz a Német Kutatási Társaság (DFG) régi állományokat (1850-ig) feltáró projektjében, az online katalógusban csak 1850-ig vagy 1990-től szerepel a hálózat közös állománya.

Az ETK-ban úgy döntöttek, hogy a retrospektív konverzióig áthidaló megoldásként kölcsönzések azonnal gépi formába konvertálják a kölcsönzésre kiadott művek leírásait. Más nagy könyvtárak példáján az ETK is a kb. 4,5 millió cédulából álló cédulakatalógusok (kb. 4000 fiók) digitalizálását határozta el. Ötszázezer német márka állt ehhez rendelkezésre. A kézi bevitelt és az optikai leolvasó alkalmazását elvetették, ehelyett a cédulák mint képek beszkennelését és a főlapok manuális rögzítését választották. A használó az egyetemi központi könyvtár állományából elektronikus úton rendelhet is, ha beírja nevét és használói azonosítóját. A raktárban kinyomtatott rendelési űrlap a kölcsönzési nyilvántartást is szolgálja.

A projekt kivitelezéséhez felhasználóbarát, áttekinthető, könnyen kezelhető szoftvert választottak (Sybase, WebOpac), amely lehetővé teszi, hogy minden ötvenedik (vagy tetszés szerinti sorszámú) cédulát ki lehessen keresni, előre és hátra lehessen lapozni, a képeket a későbbiekben fel lehessen dolgozni, törölni lehessen stb., mód van az index kiegészítésére, a változtatások rögzítésére, a képek letöltésére és kinyomtatására (vagy a nyomtatás leállítására).

A munkát a berlini MIKRO-Univers Kft-re bízták egy modellkísérlet és bétateszt után. A cédulákat Berlinben beszkenelték, majd többhetes teszt után a gépi katalógust 1999 márciusában a tájékoztatási és a kölcsönzési részlegben üzembe helyezték és az ETK honlapjáról azóta is elérhető. A könyvtár munkatársai a szoftver-követelmények összeállításában, a tárgyszókatálogos előzetes szerkesztésében és a beszkenelt katalógusok hálózati technikai bekötésében kaptak szerepet.

A cédulakatalógusokat a szkennelés megkezdésekor befagyasztották. Az új gyarapodást kizárólag a PICA rendszert használó könyvtárak közös gépi katalógusában (GBV) tartják nyilván, a megjelenési évtől függetlenül. Féléves próbaidőszak után fogják eldönteni, hogy a retrokonverzió alkalmával a képi katalógusból törlik-e majd a megfelelő csatolókat. A szkennelt katalógussal természetesen nem kívánják kiváltani a retrospektív konverziót, azt csak átmeneti megoldásnak tekintik.

(Hegyközi Ilona)

### 99/367

TSUI, Susan L. – HINDERS, Carole F.: Cost-effectiveness and benefits of outsourcing authority control = Cat.Classif.Q. 26.vol. 1998. 4.no. 43-61.p. Bibliogr.

**A bér munkába adás gazdaságossága és előnyei az authority control (a besorolási adatok egységesítése) területén**

*Bérmunka kiadása; Besorolási adatok egységesítése; Egyetemi könyvtár; Formátum -gépi; Gazdaságosság -könyvtárban; Szolgáltatások átvétele*

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

A cikk három szervezeti egység (a könyvtár, a könyvtár online rendszere és a az egységesített besorolási adatok szolgáltatója) együttműködését mutatja be, melynek célja a besorolási adatok ellenőrzési rendszerének (authority control) költségtakarékos megteremtése egy közepes méretű felsőoktatási könyvtárban. A szolgáltató feladata az, hogy ellenőrizze és szükség esetén módosítsa a könyvtár új bibliográfiai rekordjainak besorolási adatait, és új, esetenként módosított besorolási rekordokat szolgáltatson a könyvtárnak. Ennek nyomán a könyvtár, online rendszere segítségével, különféle kimutatásokat készíthet a besorolási adatok aktuális állapotáról, és törölheti vagy módosíthatja az elavult keresőkifejezéseket. A külső szolgáltatás hatékonyan bizonyult, csökkentek az online katalógus karbantartási költségei.

(Autoref. alapján)

### 99/368

GIAPPICONI, Thiery: Public online access and management of documentary resources. A new role for authority files from national bibliographic agencies in local catalogs: the experience of the Fresnes Public Library = Cat.Classif.Q. 26.vol. 1998. 4.no. 33-42.p.

**A nemzeti bibliográfiai intézettől kapott authority fájlok (egységesített besorolási adatok) új szerepe a helyi katalógusokban: a Fresnes-i Városi Könyvtár tapasztalatai**

*Besorolási adatok jegyzéke; Gazdaságosság -könyvtárban; Hatékonyság; Letöltés; Online katalógus; Városi könyvtár*

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

A franciaországi Fresnes közkönyvtára 1999 tavaszán nyílik, s az épület rekonstrukciója együtt jár a teljes adminisztratív reformmal is, ami minden részleget érint és a költségek és a hatékonyság közötti jobb arányokat célozza. E stratégiai terv egyik első pontja a helyi katalogizálás csökkentése a Bibliothèque nationale de France (BNF) által kínált bibliográfiai szolgáltatások teljes és összefüggő importja révén. Ennek első fázisa a BN-OPALE adatbázis teljes besorolásiadat-jegyzékeinek átvétele (és karbantartásának biztosítása) volt. A minimálisan szükséges adattartalmú rendelési rekordok alapján rendeli meg a könyvtár a BNF bibliográfiai rekordjait, amelyek tartalmazzák az összes utalási és kapcsolódási pontot (a besorolásiadat-jegyzékeken keresztül) a valamilyen szempontból kapcsolódó más dokumentumokhoz. A beérkező rekord automatikusan helyettesíti a rendelési rekordot is. Ezzel lehetővé válik a hozzáférési pontok automatikus biztosítása és ellenőrzése, elmarad a besorolási adatokkal való munka és az indexek kezelésének gondja, és csökken a helyben beviendő bibliográfiai adatelemek mennyisége.

A BN-OPALE adatbázis authority fájljai tartalmazzák:

- az egyes személyek érvényes és érvénytelen névformáit, a címeket, rangokat, születési (és halálozási) adatokat, nemzetiséget, az elsődlegesen használt nyelvet és utalást az álnevekre;
- a testületi szerzők érvényes és érvénytelen névalakjait, megjegyzést az intézményről (esetként címmel és telefonszámmal), alapítási évét, származási országát, kiadványainak elsődleges nyelvét, névváltozatait;
- az egységesített címek érvényes és érvénytelen formáit, a párhuzamos címeket, megjegyzést a műről, az esetleges szerző (akinek tulajdonítják) megemlítését, a származási országot és eredeti nyelvet;
- a tárgyi besorolási adatok listája a RAMEAU egységesített tárgyszójegyzékén alapul, tartal-

mazza az érvényes és érvénytelen formákat (esetenként a Library of Congress Subject Headings megfelelést is), megjegyzést az alkalmazási területről és utalást a szélesebb, a szűkebb és a kapcsolódó terminusokra.

A teljes besorolásiadat-jegyzékek megléte jelentősen csökkenti a sikertelen online keresések számát, a hipertext-linkek pedig lehetővé teszik bibliográfiai fájlok, sőt, akár címjegyzékek, telefonkönyvek összeállítását is. A kapcsolódó rekordokhoz való hozzáférés a katalógust jelentékeny kutató-eszközzé teszi. Ugyanakkor a kulcsszavas kereséssel szemben a besorolási adatok jegyzékén alapuló keresés nem kíván különösebb szakértelmet, vagy a kérdésben való jártasságot. Mindazonáltal az olvasók jelentős része nem akar saját maga keresni, hanem a könyvtáros segítségét kéri, s az authority fájlok a könyvtárosoknak is nagy segítségére vannak, hogy idegen szakterületeken is sikeres keresést végezzenek az olvasó számára.

Ami a katalogizálás költségeit illeti, az ISO 11620 (Könyvtári teljesítmény mutatók) szerint számított, egy katalogizált címre eső költség 15,03 FF, szemben a teljes helyi katalogizálás előzetesen kalkulált több mint 78 FF-os költségével. Ilyen jelentős költségmegtakarítás elsősorban a közkönyvtarak esetén érhető el, amelyek legnagyobb részben olyan dokumentumokat szereznek be, amelyeket a BNF feldolgoz.

A könyvtár új információs rendszerében (amit a francia OPSYS és MEDIADOC cégekkel készítettek), az OPAC lényegesen több lesz, mint egy katalógus. Az intranet hálózaton a bibliográfiai rekordokhoz rendelt képek, hangok és szövegek is megjeleníthetők, 20 CD-ROM és 10 DVD-ROM olvasó érhető el folyamatosan, valamint válogatott Internet-helyek hozzáférést biztosítja a hálózat. Gyakorlatilag az olvasó, ha valamilyen témát, vagy testületi szerzőt, egységesített címet stb. keres, ugyanazon a képernyőn kiválogathatja az őt érintő valamennyi anyagot (amit letölthet, behallgathat,

esetleg egy részét el is olvashatja), CD-ROM-okról és Internet-helyekről vett anyagokkal kiegészítve. A keresőeszközök szerepét a besorolási adatok jegyzékei veszik át, miáltal a könyvtár a kereskedelmi kínálattal, vagy a közvetlen Internet-navigálással felérő információs szolgáltatást tud kínálni.

A tapasztalat azt mutatja, hogy a BNF besorolási adat-jegyzékeinek szerepe túlmehet az intézmény belső céljaira való használaton. A fájlok tartalma, a vonatkozási kapcsolatok logikája hatékony, természetes nyelvű eszközzé teszi különböző forrásból származó információk összehozására, egyetlen keresési stratégiát alkalmazva.

Lehet, hogy a hagyományos bibliográfiai leírás elveszti létjogosultságát, de a hozzáférés teljes ellenőrzése semmit nem veszít fontosságából.

(*Mohor Jenő*)

## 99/369

LUNDGREN, Jimmie – SIMPSON, Betsy: Looking through users' eyes: what do graduate students need to know about Internet resources via the library catalog? = J. Internet Cat. 1.vol. 1999. 4.no. 31-44.p. Bibliogr.

**A használók szemével nézve: mit tudhatnak meg a felsőéves hallgatók az Internet-forrásokról a könyvtári katalógus segítségével?**

*Egyetemi hallgató; Felmérés; Gépi dokumentumleírás; Online katalógus; Számítógép-hálózat; Szolgáltatások használata*

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

Az olvasók fontos visszacsatolást nyújthatnak arról, hogy a könyvtári katalógusok mennyiben szolgálják igényeiket. Ha ismerjük, hogy milyen infor-

mációkat tartanak szükségesnek, használható és jó hozzáférést biztosító katalógusokat készíthetünk, illetve tarthatunk fenn. Ennek ellenére igen kevés tanulmány tárta fel az olvasóknak (használóknak) az egyes bibliográfiai elemekre vonatkozó nézeteit. Az internetes források katalogizálása pedig egyre sürgetőbb, de sokat vitatott feladat.

A Floridai Egyetem végzős hallgatói körében vizsgálatot végeztek annak megállapítására, hogy a munkájukhoz vagy tanulmányaikhoz használható Internet-források leírásának milyen elemeit mennyire tartják hasznosnak. A válogatott szakirodalom előzetes áttekintése azt mutatta, hogy ha voltak is olyan vizsgálódások, amelyek használói szempontból elemezték az OPAC-okat, arra nem akadt példa, hogy használói preferenciák alapján döntöttek volna valamely leírási elem szükségességéről. Az internetes források leírásával többen (és különböző területekről: könyvtár-, számítógép-tudomány stb.) is foglalkoztak, ám a leírás elemeinek kiválasztása mindenhol bonyolult feladatnak tűnik. Gyakrabban a visszakeresési funkciókat figyelembe vevő választás, de – főleg könyvtári katalógusok rekordjaiban – fontosnak tűnnek azok a leíró elemek, amelyek a megtalált források közötti választást teszik lehetővé. Különösen igaz ez az összefoglalás vagy kivonat jellegű elemekre.

A 100 szakon végző, és 90 szakon doktoráló kb. 7000 hallgató a NOTIS-alapú könyvtári katalógus új, internetes változatát, a WebLUISt használja, amely a felmérés idején több mint 1000 Internet-forráshoz kapcsolódó rekordot tartalmazott. Az 1500 hallgatóból álló véletlen minta 1997 januárjában kapta meg a kérdőívet, és 30%-uk küldte vissza. Az ív öt állítást és 20 leírási elem jegyzékét tartalmazta azzal a kéréssel, hogy a hallgatók fejezzék ki egyetértésüket (vagy egyet nem értésüket) az állításokkal, illetve azzal, hogy az internetes forrásról megadott információelemek hasznosak lennének a könyvtári katalógusban, vagy más leírásban.

A hallgatók egyetértően nyilatkoztak a könyvtárnak az internetes forrásokhoz való hozzáférésben meglévő szerepéről. Igen hasznosnak tartották az Internet-forrásoknak a katalógusban való felsorolását, és a katalógusból való automatikus kapcsolódás lehetőségét. Mindazonáltal úgy válaszoltak, hogy nem használták az internetes forrásokat a katalóguson keresztül, és a könyvtár nem nyújtott segítséget az Internet használatában. (Ennek oka lehet az is, hogy a katalógus Web-verziója a felmérés idején még egészen új volt, használata azóta jelentősen növekedett, és a katalóguson keresztül elérhető Internet-források mennyisége is gyorsan növekszik.)

A válaszok átlagát tekintve a hallgatók leginkább a cím, az elsődleges szerző, kiadó vagy létrehozó, az Internet-cím és az összefoglalást vagy kivonatot közlő megjegyzést tartják a katalógusba felveendő legfontosabb leírási elemeknek. További tizenhárom elemet tartanak fontosnak, többek közt a tárgyra; az információ színvonalára és teljességére; a kapcsolódó, a könyvtárban meglévő nyomtatott dokumentumokra; a legutóbbi frissítés időpontjára; a hozzáférés korlátozására; valamint az eléréshez-letöltéshez ajánlott hardver-szoftver, illetve rendszer követelményekre; a fájl méretére és megújításának gyakoriságára vonatkozó információkat nyújtó elemeket. Három olyan elem volt a felsorolásban, amely a hallgatókat nem érdekli: a szabványos számok (ISBN, ISSN, stb.); a kiadó, terjesztő vagy szponzoráló testület neve és a kiadás, vagy származás helye. Érdekes viszont, hogy a nagy érdeklődésre számot tartó, a hozzáférés esetleges korlátozására vonatkozó információ nehezen illeszthető be az online katalógusok jelenlegi, tradicionálisnak mondható rekordszerkezetébe.

Az Internet-források katalogizálásának irányelvei nem igazán egyeznek meg a hallgatói elvárásokkal. A négy legfontosabbnak tartott elem közül az OCLC csak a címet és a szerzőt tekinti kötelezőnek, az Internet-cím és az összefoglalás-kivonat csak op-

cionális, mind a teljes, mind a minimális leírás számára. A 856-os mező (elektronikus lelőhely és hozzáférés) opcionális mindkét leírási szinten. Az Internet-cím az 538-as mezőben is szerepelhet, de a 856-os szolgál arra, hogy az erre alkalmas online katalógusokból az Internet-forrashoz közvetlen kapcsolódást tegyen lehetővé. A mező talán azért opcionális, mert jelenleg elég kevés olyan katalógus van, amely a közvetlen kapcsolódás lehetőségét is nyújtja. Számos katalógusban a 856-os mező nem jelenik meg a használó számára, s ahol megjelenik, ott ritkán nyújt tényleges lehetőséget a kapcsolódásra. Ahol igen, ott pedig számos gondot okoz a folyamatos karbantartás szükségessége, az URL címek gyakori változása miatt. Ami az összefoglalásokat illeti, az 520-as mező mostanában válik egyre több katalógusban szabad szöveges módon kereshetővé, s így értékes információforrássá a használó számára. Más katalogizálási irányelvek még kevesebb adatot nyújtanak: a *Dublin Core Metadata Element Set* elemei nem mindig voltak azonosíthatók a felmérés által felsorolt elemekkel, ráadásul minden eleme opcionálisként van feltüntetve. A *Text Encoding Initiative* Header-je jobban emlékeztet az OCLC-re, a nagyon hasznosnak ítélt szerzőn és a címen kívül a további szerzők (hasznos), és a kiadó (nem fontos) feltüntetését tartja kötelezőnek.

Mind a korábbi vizsgálatok, mind ez a felmérés arra mutat, hogy a katalogizálóknak van mit tenniük annak érdekében, hogy a használók által szükségesnek tartott információk a leírás elemeiként bekerüljenek az internetes források katalógusrekordjaiba.

(Mohor Jenő)

## 99/370

SOBIELGA, Jolanta: Zmierzch epoki katalogów kartkowych = Bibliotekarz. 1999. 6.no. 12-15.p. Bibliogr. 5 tétel.

## A cédulakatalógusok korának hanyatlása

*Cédulakatalógus; Felmérés; Főiskolai könyvtár; Katalógushasználat; Online katalógus*

A könyvtárhasználat leglátványosabb újdonsága az információ- és dokumentumkeresés terén figyelhető meg. Itt az OPAC-ok a könyvtárak mind nagyobb hányadában lépnek a korábbi cédulakatalógusok örökébe.

A kielcei műszaki főiskola központi könyvtára 1991 óta OPAC-ban tárja fel új gyarapodásait. 1996-ra elérte, hogy a retrokonverzióknak köszönhetően gyakorlatilag teljes élő állománya bekerüljön a keresés újmódi műszerébe. Ugyanebben az évben a könyvtár megszüntette a cédulakatalógus párhuzamos fejlesztését.

1998-ban az intézmény megkérdezte olvasóit, hogy miként vélekednek a régi- és újmódi katalógusról. A felmérés 369 kérdőívet dolgozhatott fel. Ez azt jelenti, hogy kellően reprezentatívra sikeredett.

E mintasokaság 76,0%-a szavazott a számítógépi katalógusra, s csak 24,0% a cédulából állóra. A többi kritérium (a keresés nehézsége, gyorsasága, azonosítási fokozata és preferálása) vonatkozásában ugyancsak a számítógépi katalógus „győzött”. Noha a cédulakatalógusnak is maradt hívei (pl. a szóban forgó könyvtárban az olvasók majdnem negyede), előbb-utóbb – a keresés „másodhegedűsének” fokozatán át – végképp eltűnik a könyvtárakból.

Ettől függetlenül még sokáig fogják nosztalgiával emlegetni mint az információ- és dokumentumkeresés hajdan megkérdőjelezhetetlenül legfontosabb eszközét, mondhatni: egyeduralkodóját, királyát.

*(Futala Tibor)*

*Lásd még 331, 402*

## Információkeresés

### 99/371

JONES, Kendra: Linguistic searching versus relevance ranking: DR-LINK and TARGET = CD-ROM Online Rev. 23.vol. 1999. 2.no. 67-80.p.

**A Boole-logika alternatívái: egy nyelvészeti (DR-LINK) és egy relevancia-rangsorra épülő (TARGET) keresőrendszer összehasonlítása**

### Információkeresési rendszer értékelése

Forgalmazóinak állítása szerint két új információkeresési rendszerben sikerült kiküszöbölni a hagyományos Boole-logikai keresés korlátait: a DR-LINK nyelvészeti programozásra, a TARGET pedig relevancia alapú rangsorolásra épül. A cikk összehasonlítja a két rendszert, és ismerteti a közöttük lévő alapvető különbségeket. A keresési hatékonyság megállapítására teszt-kérdéseket alakítottak ki, és az eredményeket ellenőrzött adatok segítségével mérték. A cikk összehasonlítja és tárgyalja a két rendszer jellemzőit. Értékeli a relevancia-átfedéseket, az egyes rendszerek keresési képességeit, és bemutatja az eredményeket.

*(Autoref.)*

### 99/372

MARTINS LOPES NAVES, Madalena: Aspectos conceituais do browsing na recuperacao da informacao = Cienc.Inf.Bras. 27.vol. 1998. 3.no. 279-283.p. Bibliogr. 15 tétel.

Res. angol nyelven

**A „browsing” konceptuális megvilágítása az információkeresésben**

*Böngészés; Gépi információkeresés; Információkeresés*

A „browsing”, a böngészés nem információtechnológiai találmány, története a 19. századba nyúlik vissza, és első virágkorát a könyvtári polcok megnyílása, a szabadpolc elterjedése nyomán élte. Előnyei, hátrányai és a teljesen szabad böngészés, illetve a tájékoztatás, az iránymutatás, a „terelés” szükséges mértéke, a kettő helyes aránya a technológiától függetlenül azonos problémák. Nyitott kérdések, és további kutatások témái lehetnek:

- milyen környezetben a leghasznosabb, a legfontosabb vagy a legszükségesebb a böngészés?
- milyen költség-haszon viszonyok teszik szükségessé az irányított hozzáférést, és teszik (esetleg) lehetetlenné a szabad böngészést?
- milyen osztályozási struktúrák teszik igazán lehetővé a terminálok előtti böngészést?

(Mohor Jenő)

### 99/373

CHUN, Tham Yoke: World Wide Web robots: an overview = Online CD-ROM Rev. 23.vol. 1999. 3.no. 135-142.p.

#### Keresőrobotok a világhálón

*Gépi információkeresési rendszer; Hiperszöveg; Számítógép-hálózat*

A cikk bemutatja világhálón használt web-robotok fejlődését, fő funkcióit és működését. Az AltaVista és az Excite példáján a keresőrobotokra összpontosít. Kitér a robotok működésének problémáira, és megvizsgálja az elektronikus publikálással kapcsolatos összefüggéseiket.

(Autoref.)

### 99/374

VAUGHAN, Jason: Considerations in the choice of an Internet search tool = Libr.Hi Tech. 17.vol. 1999. 1.no. 89-106.p.

#### Milyen keresőeszközöket kedvelnek az Internetet használó referenz-könyvtárosok és könyvtárszakos hallgatók?

*Egyetemi könyvtár; Felmérés [forma]; Információkeresési rendszer értékelése; Számítógép-hálózat*

Annak megállapítására, hogy milyen tényezők játszanak szerepet az Internet információkereső rendszereinek megválasztásában, a szerző felmérést végzett a University of Carolina at Chapel Hill könyvtár-informatika szakos posztgraduális hallgatói és szakkönyvtárosai körében. Bevezetőként a keresőrendszerek működési alapelveit, használatát, gyakorlati próbáját és jövőbeli fejlesztésük kérdéseit tárgyalja. A jelen tanulmány céljaira két tényezőcsoportot határoztak meg egyrészt az eredményesség, másrészt a kényelmes használat mérésére. Az eredmények szerint a kedvelt keresőrendszer kiválasztásánál inkább a hatékonyság, mint a könnyű használat játszik szerepet. A résztvevők előnyben részesítik a keresőgépeket a tárgyi katalógusokkal szemben.

(Autoref. alapján)

Lásd még 369, 383, 399, 401, 420

## Olvasószolgálat, tájékoztató munka

### 99/375

MINETTO, Sonia: L'evoluzione del reference nella biblioteca elettronica: informazione e formazione dell'utente finale come progetto permanente per un

servizio efficace = Boll.AIB. 38.vol. 1998. 4.no. 473-479.p. Bibliogr. 11 tétel.

**A referenz fejlődése az elektronikus könyvtárban: a használó tájékoztatása és képzése, mint az eredményes szolgáltatáshoz nélkülözhetetlen, állandó feladat**

*Egyetemi könyvtár; Elektronikus könyvtár; Használók képzése; Referenz*

A referenz szolgáltatások terén régen túl vagyunk a „dezintermediáció” és éppenséggel a „reintermediáció” korát éljük. A referenz fejlődése a felhasználó számára közvetlenül is hozzáférhető információ források szervezett egybegyűjtésén túl, a stratégiák, a kommunikációs csatornák, a tájékoztató és oktató anyagok olyan együttesét eredményezi, amely valódi összeköttetést tud nyújtani az információ és a használó között.

A Genovai Egyetem jogi szakkönyvtára (mely több mint 6500 hallgatót és közel 100 oktatót lát el, és 150 ezer kötetes könyvállománnyal és 1500 periodika-címmel rendelkezik) meglévő, elektronikus forrásokon alapuló tájékoztató szolgálata szerves fejlődéseként létrehozta a bibliográfiai tájékoztató szolgáltatások termét. A 10 PC-vel felszerelt terem (ahonnan a könyvtár birtokában lévő valamennyi CD-ROM és az egyetemi hálózat összes adatbankja elérhető) 1998 nyarán nyílt meg, és hétköznap 9-17 óráig van nyitva (pénteken már kettőkor zárnak). Folyamatosan két könyvtáros tart ügyeletet, és a nyomtatáson, floppyra másoláson kívül a könyvtárközi kölcsönzés, vagy a dokumentumszolgáltatás kérése is biztosított. (A terminálokat egy-egy használó legfeljebb egy óra hosszat veheti igénybe.)

A hely, az eszközök és a személyzet azonban együttesen sem elég, hogy áthidalja a szakadékot a használó és az információ között: ehhez a használók tájékoztatását és képzését célzó folyamatos projekt

működésére van szükség. A tájékoztatás formális és informális csatornáit egyaránt fel kell használni, papír és elektronikus hordozón egyaránt, és formális oktatásra is szükség van.

(Mohor Jenő)

**99/376**

STUMMEYER, Sabine: Grenzbereiche der Assistententätigkeiten. Assistenten in der Auskunft und Information: Ergebnisse einer Umfrage = Buch Bibl. 51.Jg. 1999. 4.no. 230-234.p.

Res. angol nyelven

**A könyvtári asszisztensek tevékenységének határai. Asszisztensek a tájékoztató és referenz munkában: egy felmérés eredményei**

*Felmérés; Könyvtáros -középfokú, alacsony; Könyvtárosképzés -középfokú, alacsony; Munkakör; Referenz*

A tanácsadói és tájékoztatói munka elméletileg egyértelműen diplomás (szakfőiskolai vagy egyetemi) könyvtárosi végzettséghez kötött tevékenység, gyakorlatilag azonban a könyvtárkezelők szintén részt vesznek benne. A szerző azt vizsgálja, milyen mértékű és milyen területekre terjed ki ez a részvétel. Megállapításait kérdőíves felmérésre, 15 németországi közművelődési könyvtár és ugyanannyi tudományos könyvtár válaszára alapozza.

A közművelődési könyvtárak (nagy és kis könyvtárak egyaránt szerepelnek közöttük) közül mindössze kettőben nem vesznek részt könyvtárkezelők a tájékoztatásban. A többi helyen részvételi arányuk a következő: Drezdában ők látják el a tájékoztatásra fordított munkaórák 25%-át, Hanau-ban 20%-át. Hannoverben 5 munkahelyből hármat töltenek be, Mainzban 2 könyvtárkezelő (egy az olvasóteremben, egy a folyóiratolvasóban), Reutlingenben ugyancsak 2, Münchenben 1,5, Neu-Isenburg

ban 1 könyvtárkezelő lát el tájékoztatói feladatokat.

Mindössze két könyvtárban bízzák rá a könyvtárkezelőre a tájékoztatói feladatok teljes körét, sokéves szakmai múltjukra való tekintettel. A többi könyvtárban elkülönítik a tájékoztatók által végzendő tájékoztatói tevékenységeket, s ez általában csak a formális információs feladatokra terjed ki. Rutin jellegű és technikai tájékoztatást adnak (Frankfurt, Mainz), az olvasóteremben segítenek a kézikönyvek és a CD-ROM állomány használatában (Reutlingen) segítenek a katalógus használatában, telefonhívásra katalógus-információt adnak (Drezda, Hannover, Neu-Isenburg, München), segítséget adnak a könyvek és más dokumentumok használatához (Reutlingen) a kölcsönzési adminisztrációs tevékenység közben – amennyiben idejük megengedi – könyvtárhasználati tájékoztatást is adnak (Weimar), a nehezebb kérdéseket a diplomás könyvtárosokhoz illetve szaktájékoztatókhoz továbbítják (Worms, Stuttgart, Drezda). Sok esetben ők látják el a tájékoztatói feladatokat a gyermek- és ifjúsági könyvtárakban (Neu-Isenburg, Paderborn, Darmstadt, Hannover) és a fiókkönyvtárakban (Neu-Isenburg).

A 15 tudományos könyvtárat a vizsgálatban egyetemi-, tartományi- és nagy szakkönyvtárak képviselték. A 15 könyvtár közül csak 6 alkalmaz tájékoztató munkakörben könyvtárkezelőt, ebből 4 könyvtár csupán 1-1 munkahelyen, Mainz egyetemi könyvtára 4, a Bajor Állami Könyvtár (München) pedig 5 munkahelyen.

A tudományos könyvtárak tájékoztató szolgálatában alkalmazott könyvtárkezelők általában a könyvtárhasználatával és az egyes dokumentumtípusok használatával kapcsolatban adnak felvilágosítást: könyvtárhasználati bevezetés, OPAC, CD-ROM, Internet-használat (Göttingenben az egyetemi könyvtárban), kézikönyvtár használat (Frankfurtban, a városi és egyetemi könyvtárban), irodalomkeresés a könyvtár állományában, segítségnyújtás

az állományban való eligazodásnál (Göttingenben és Paderbornban az egyetemi könyvtárakban). Bibliográfiai tájékoztatást csak Münchenben adnak könyvtárkezelők.

(Katsányi Sándor)

## 99/377

PAVLÍK, Jakub: „Takyčtenáři” = Čtenář. 51.roč. 1999. 4.no. 124-125.p.

### „Minthaolvasók”

#### *Olvasó; Rendbontás*

A cikk a Kladnói Állami Tudományos Könyvtár tapasztalatait írja le.

A „minthaolvasók” (olyanok, mintha olvasók lennének) legszelídebb csoportja az idős és általában elmagányosodott férfiaké. Ők szívesen töltik akár egész napjukat is a könyvtár olvasói tereiben. Könyvet ritkán igényelnek, a napilapokat és a magazinoikat forgatják a leginkább. Gyakran kezdeményeznek társalgást sorstársaikkal és a szolgálattevő könyvtárosokkal. Ezért időnként halkabb magatartásra kell kérni őket, a könyvtárosoknak pedig – dolgukra hivatkozva – egy idő után meg kell szakitaniuk a velük való társalgást.

Sokkal veszélyesebbek az akarnok rendbontók, akik főként az esti órákban – legtöbbször kapatosan vagy kábulatban – keresik fel a könyvtárat, s jeleneteket rendeznek benne. Olykor a tettelegességet is megengedik maguknak. A könyvtár ezért három fős „kidobó brigádot” szervezett, amelynek – természetesen – csak „kivezetési jogosítványa” van. Ez a brigád minden munkahelyről felhívható, amely ha nem bír egy-egy „erős emberrel”, a rendőrséget hívja fel.

A kutyák tulajdonosaival is sok baj van, mert kedvenceiket a könyvtárba is magukkal viszik. Alig lehet meggyőzni őket arról, hogy kutyáskul nem lehet használni a könyvtárat.

A hajléktalanok a nyitást megelőző időben szoktak belopakodni a könyvtár mellékhelyiségeibe, s ott megtisztálkodni, illetve elvégezni természetes dolgait. A könyvtár kapuja ezt elkerülendő újabban csak akkor nyílik ki, amikor az olvasószolgálat minden tagja elfoglalja a helyét.

A szerző szándéka tapasztalatok átadása olyan problémák megoldásáról, amelyekkel feltehetően más könyvtárak is konfrontálódnak napjainkban.

(Futala Tibor)

Lásd még 337, 385, 395

## Könyvtárközi kölcsönzés, dokumentumszolgáltatás

### 99/378

BOYLE, Frances – DAVIES, Mary: Access versus holdings: document delivery realities = *Ei.Libr.* 17.vol. 1999. 2.no. 105-111.p. Bibliogr.

### Hozzáférés vagy saját állomány: a dokumentumszolgáltatás realitásai

#### *Dokumentumszolgáltatás; Hatékonyság*

A „hozzáférés vagy birtoklás” kérdése már jó ideje téma a könyvrügyben, a tőle elválaszthatatlan dokumentumszolgáltató rendszerekkel, illetve ezek értékelésével együtt. A cikk a Liverpooli Egyetemen folyó hasonló témájú kutatással foglalkozik. Hivatkozik a kapcsolódó szakirodalomra, elmagyarázza a kísérleti kutatások hátterét, és ismerteti a vizsgálatba való bevonás kritériumait. Táblázatos formában összehasonlítja az LS's inside, a BODOS, az Ei Text, a LAMBDA, és az UnCover jellemzőit, és összegzi az eredményeket. Arra a következtetésre jut, hogy a dokumentumszolgáltató rendszerek

a jelenlegi formájukban nem tekinthetők csodaszernek az említett kérdés megoldására.

(Autoref.)

Lásd még 399

## Dokumentációs eljárások és termékeik

### 99/379

AULD, Dennis: The future of secondary publishing = *Online CD-ROM Rev.* 23.vol. 1999. 3.no. 173-178.p.

### A másodlagos (referáló és indexelő) kiadói tevékenység jövője

#### *Hatékonyság; Módszertani útmutató [forma]; Referáló szolgáltatás; Számítógép-hálózat*

Az Interneten található információforrások tartalma, a keresőeszközök hatékonysága és az osztályozás szintje messze elmarad attól, amit azok a hagyományos szolgáltatások biztosítanak, amelyeket a másodlagos kiadók nyújtanak. A tartalom osztályozására, indexelésére, összekapcsolására és strukturálására ugyanis továbbra is a másodlagos kiadók lesznek képesek.

Az elsődleges kiadók számára rengeteg ismeretlen tényezőt rejt kiadványaik elektronikus terjesztése. Az új médium jobb megértése érdekében pedig nagyobb mértékben támaszkodnak a másodlagos kiadók eddig nem értékelt elektronikus kiadási ismereteire és tapasztalataira. A két kiadói típus közötti együttműködés magában foglalja az elsődleges kiadók által kínált tartalom összekapcsolását a másodlagos kiadók fájljaival. Ilyen együttműködés jött létre nemrégiben az Academic Press és a Cambridge Scientific Abstracts között.

A másodlagos kiadóknak történetük legnagyobb kihívásával kell szembenézniük, amely változást, mindenekelőtt a nyomtatott kiadványokról az elektronikus szolgáltatásra való áttérést kívánja meg. Ezt a kihívást az okozza, hogy az információ továbbítása túlnyomórészt az Interneten fog megvalósulni. Maga az Internet képes lesz hatékonyan továbbítani bármilyen tartalmat, amihez meglesz a szükséges sávszélesség. Az elsődleges kiadók kiadványaik elektronikus változataira fognak koncentrálni. A felhasználók az Interneten fogják megpróbálni információis igényeik kielégítését. Egyre több tartalom fog nem hagyományos forrásokból keletkezni. A hagyományos kiadók pedig bővíteni és változtatni fogják az általuk kínált tartalmat. Ennek megfelelően a másodlagos kiadóknak a következőket kell rövid távon tenniük:

1. Mivel a felhasználók a lehető legkevesebb helyről és a számítógép előtt ülve kívánják az igényelt információt megszerezni, a másodlagos kiadóknak össze kell kapcsolniuk adatállományait az elsődleges adatállományokkal. A másodlagos fájlok igen hasznosak a felhasználó kérdéseinek megválaszolásában, de a felhasználó az elődleges dokumentumokat igényli. Ha a másodlagos fájlok nem teszik ezt lehetővé, nem fogja azokat használni.

2. A másodlagos kiadóknak visszamenőleges fájljait is elérhetővé kell tenniük. Ezek ugyanis jelentős értéket képviselnek, különösen annak fényében, hogy egyre több elsődleges információt digitalizálnak visszamenőlegesen. Ennek megfelelően azonban a visszamenőleges fájlok a jövőben nem lehetnek statikusak: folyamatosan frissíteni és javítani kell őket, pótolni kell a hiányzó rekordokat.

Középtávon várható, hogy az adatbázisok frissességével szembeni követelmények magasabbak lesznek, ezért egyre inkább kurrens információt kell kínálniuk a másodlagos kiadóknak. Ismerniük és érteniük kell az Interneten használatos technológiákat és eszközöket. Elemezni kell, milyen új formákban nyújtható tartalom és ezeket szolgáltatni kell.

Fel kell gyorsítani a döntéshozatali mechanizmusokat és a piacutatósi tevékenységet is az új követelményekhez kell igazítani.

Hosszútávon kulcskérdés lesz, hogy a másodlagos kiadók olyan piacutatósi funkciókat építsenek ki, amelyek a piac felosztását kezelni tudják a felhasználók megkövetelte tartalom, szolgáltatási típusok, szállítási módok tekintetében úgy, hogy a másodlagos szolgáltatók kínálatukat kiszélesíthessék. A másodlagos kiadóknak kapcsolatokat kell kialakítani a szolgáltatásaikat kiegészítő web-oldalakkhoz. Figyelembe kell venniük a független (elsődleges) kiadók tevékenységét.

Ezek az új formák új szerepeket is jelentenek a másodlagos kiadók számára. Például a minőségbiztosítás területén esetleg e kiadók léphetnek fel szakértőként a szakértői bíráló folyamatában.

*(Koltay Tibor)*

## Tájékoztatósi vállalkozás

Lásd 361

## Hátrányos helyzetű olvasók ellátása

**99/380**

EPP, Mary Anne: Library services to Canadian college students with print disabilities = Libr.Hi Tech. 17.vol. 1999. 2.no. 189-196.p.

**Könyvtári szolgáltatások Kanadában fogyatékos hallgatók számára**

*Beteg olvasó; Egyetemi hallgató; Oktatási információellátása*

Kanada Brit Columbia tartományában 1984-ben hozták létre a College and Institute Library Services (CILS) nevű szolgálatot a vancouveri Lanagara College Libraryben. Feladata a megromlott látású egyetemi és főiskolai hallgatók könyvtári és információs szolgáltatásokkal való ellátása. Célszerűnek látszott központosított formában megszervezni a szolgálatot, mert az egyes intézmények helyben nem tudnak megbirkózni a nagyon összetett, költséges és technikailag igényes feladattal.

A CILS 1984-ben 72 diákot látott el, de 1998-ban már 286-ot, akik a legkülönfélébb szakokon folytatták tanulmányaikat, szétszóródva 300 000 négyzetmérföldön, kisebb és nagyobb felsőoktatási intézményekben.

A könyvkiadás technológiai változásai több vonatkozásban is érintik az olvasási nehézségekkel küzdő diákokat. Noha az adaptációs technológia alkalmazása megkönnyítette számukra a forrásokhoz való hozzáférést, a tankönyvek zömét továbbra sem ültették át alternatív formákba.

A kanadai jogszabályok és irányelvek rögzítik, hogy mindenkinek, függetlenül egyebek között fizikai kondíciójától, megkülönböztetés nélkül jogában áll élni mindazzal a lehetőséggel és szolgáltatással, ami a lakosság egészének rendelkezésére áll. A kutatások is igazolják, hogy a nehezen látó diákoknak ugyanazokra a forrásokra van igényük, mint egészséges társaiknak. A legnépszerűbb dokumentumtípus a hangszalag volt, hasonlóképpen az elektronikus szövegek (amelyek hanggá változtathatók), de a CD-k, CD-ROM-ok, öregetűs könyvek, Braille-írástú könyvek iránt is mutatkozott igény.

A szolgáltatások részben a CILS állományára épülnek, de a könyvtárközi kölcsönzést a tartományon belül és kívül, sőt nemzetközileg is igénybe veszik. Támaskodnak a különféle adatbázisokra és szolgáltató hálózatokra. Szükség esetén maguk is előállítanak alternatív formában dokumentumokat. A hangszalagokat egyelőre analóg technikával készítik, de már készülnek a digitális technológia bevezetésére.

Elektronikus vagy digitalizált szövegeket állítanak elő azok számára, akiknek hozzáférésük van számítógépekhez. Az öregetűs könyvek előállításánál külön figyelmet kell fordítani az illusztrációkra, a pontos hivatkozásokra, ugyanis az oldalszámzás megváltozik, ha szkenneléssel reprodukálják a könyvet. A tapintható ábrákat egyelőre más szolgáltatóktól szerzik be. A Braille-írást alkalmazó dokumentumok esetében az igény nem a könnyebben előállítható irodalmi szövegek iránt mutatkozik meg legerősebben, hanem a több nehézséggel járó matematikai, zenei és számítástechnikai anyag iránt.

A CILS számos szervezettel épített ki együttműködést, hogy eleget tehessen feladatának. Kutatásai és fejlesztései mellett gondot fordít a könyvtárakban a szolgálat végpontjait jelentő könyvtári technikusok továbbképzésére is, igen változatos és komplex tematika alapján. Igyekeznek bevonni diákokat is a szolgálat működtetésébe.

*(Papp István)*

## **99/381**

BARUCHSON-ARBIB, Shifra: The public library and the problem of hospital libraries for patients. The case of Israel = Public Libr.Q. 17.vol. 1999. 3.no. 79-88.p. Bibliogr.

### **A közkönyvtár és a kórházi betegkönyvtárak problémái: izraeli példa**

*Felmérés [forma]; Kórházi könyvtár -betegeké; Köz-művelődési könyvtár; Tájékoztatás -egészségügyi*

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

A cikk a betegek könyvtári és információellátását vizsgálja az izraeli kórházak gyakorlata alapján. Fel-

veti a kérdést, hogy milyen szerepet vállalhatnak a közművelődési könyvtárak az egészségügyi információellátásban. Következtetéseit egy 1994-es felmérésre alapozza, amely lehangoló eredményeket mutatott: a kórházaknak mindössze 26,3%-a nyújt szolgáltatásokat betegek számára; a legtöbb könyvtárban szakképzetlen önkéntesek dolgoznak; a gyarapítás, kölcsönzés stb. tekintetében is sok lenne a tennivaló a helyzet javítása érdekében. Mivel kevés a remény arra, hogy ezek az áldatlan állapotok a közeljövőben megváltozzanak, a szerző szerint a közkönyvtáraknak nagyobb szerepet kellene vállalniuk a betegek egészségügyi információellátásában.

(Autoref. alapján)

## 99/382

ATUTI, Richard Masaranga – IKOJA-ODONGO, J.R.: Private camel library brings hope to pastoralists: the Kenyan experience = Libr.Rev. 48.vol. 1999. 1.no. 36-42.p.

Res. francia és német nyelven

### Mozgókönyvtári szolgáltatás Kenyában: tevék vizsik a könyveket a pásztoroknak

*Hátrányos társadalmi helyzetű olvasó; Mozgókönyvtár*

Afrikában már mintegy fél évszázada működnek mozgókönyvtárak. Az anyagi fedezet akadozása, közlekedési nehézségek és a nagyfokú írástudatlanság miatt azonban nem mutatkozott lényeges fejlődés ezen a téren. Az elszórtan élő népesség információellátására Afrikában alkalmaznak autóbusszos, teherautós, csacsifogatos mozgókönyvtári formákat, sőt újabban kerékpárok segítségével is eljuttatnak a használókhoz dobozokba csomagolt könyveket.

Kenya északi tartományában a mostoha éghajlati és közlekedési feltételek között „a sivatag hajó-

ja”, a púposteve kínálkozik alkalmas eszközül a pásztorok népesség megközelítésére. A kenyai nemzeti könyvtár 1996-ban kezdte meg tevékonyvtári programját. 1998-ban felmérték a tevékonyvtárak működését és hatását. Az északi régió belül Garisa Körzetben egy 10 km sugarú körben épült ki eddig a tevékonyvtári ellátás, itt készült tehát a felmérés is.

A 722 km<sup>2</sup> területű Garisa Körzet 62-s népsűrűsége a legmagasabb a tartományban. A Tevékonyvtárnak 600 beiratkozott olvasója van. Véletlenszerű mintavétellel 250 egyént választottak ki, köztük olyanokat is, akik nem könyvtárhasználók.

Garisában csak egy közkönyvtár működik, az is a nemzeti könyvtár fiókkönyvtáraként. Ez utóbbinak részlege a tevékonyvtár, melynek személyzete egy könyvtárosból, egy tevehajcsárból és két segéderőből áll. A forgalmazott készlet folyamatosan cserélődik a könyvtár állományából. A dokumentumok között vannak helyi nyelven, továbbá angolul és szuahéliül írottak. A könyveket általában Nairobi-ban, a Nemzeti Könyvtári Központban szerzik be és dolgozzák fel, fiókkönyvtári szinten csak alkalmanként történik ez. A Nemzeti Könyvtári Szolgáltatnak három tevéje van. A tevék 300 könyvet szállítanak négy dobozban, emellett raknak rájuk sátorfelszerelést, asztalt, székeket és esernyőket. Hatféle útvonalon közlekedik a karaván. Központokban, falvakban és egyéb helyeken (pl. iskoláknál) állnak meg, lemálházzák a tevéket és felverik a sátrakat. A sátorberendezés biztosítja a helybenhasználatot és a kölcsönzést.

A 250 kérdőív közül 190-et adtak vissza kitöltve, ebből 160 volt értékelhető. Az eredmények a férfi használók 72%-os túlsúlyát jelezték. (A nőket itt még kevésbé járják iskolába.) Az életkori megoszlás azt mutatja, hogy a legtöbb használó (48%) 14 évesnél nem idősebb. Őket követik a 15 és 20 év közöttiek (35,5%). Az idősebbek egyre kevésbé használják a könyvtárat, 45 éves kora fölött pedig senki sem jár könyvtárba. A használók 76%-a diák, mi-

vel nincs mindenhol megfelelő iskolai könyvtár. A használók 46%-a lakott a szolgáltatási ponttól 1 kilométeres körzeten belül. 17,5% két kilométernél, 12% három kilométernél nem messzebb, továbbá meglepő módon 23% három kilométernél nagyobb távolságból jött. A használók 93%-a gyakorlatilag közelítette meg a könyvtárat.

Tevével egy szolgáltatási pontról viszonylag kis területet lehet hatékonyan ellátni, ezért a jövőben a szolgáltatási pontok növelése a cél. A használók saját bevallásuk szerint 65%-ban tanulásra, 17,5%-ban általános ismeretszerzésre, 12,5%-ban kikapcsolódásra használják a könyvtárat. A tevékonytár kéthetente jut el ugyanarra a helyre, a kérdezettek 52%-a használja a könyvtárat minden ilyen alkalmalmmal. A tevékonytár látogatóinak 68%-a használt már más könyvtárat, legtöbbjük iskolai könyvtárat. A használók jelentős része kevesli a választé-

kot, panaszzolják a gyakoriság hiányát és az elavult irodalmat is. Sokan szeretnének hozzáférni műszaki és mezőgazdasági szakirodalomhoz.

A felmérés igazolta, hogy Kenya bizonyos területein a tevé a legmegfelelőbb szállítóeszköz a nemzeti gyűjtemény anyagának eljuttatására a nomád népességhez. Szükség lenne azonban tervszerű állományfejlesztésre a használói igények figyelembevételével. A könyveket tartalmazó dobozok nagyságát növelni kellene, több tevé, emberi és anyagi erőforrást lenne szükséges mozgósítani. A szolgáltatás gyakoriságát is érdemes volna növelni. Keresni kell a módját annak, miként terjeszthető ki az információellátás további, elszigetelten élő embercsoportok felé.

(Nagypál László)

Lásd még 360

## TÁJÉKOZTATÁSI RENDSZEREK

### Hálózatok, regionális rendszerek

**99/383**

WATSON, Ian: Internet, intranet, extranet: managing the information bazaar = Aslib Proc. 51.vol. 1999. 4.no. 109-114.p.

**Internet, intranet, extranet; az elektronikus információk és a könyvtáros megváltozott szerepköre**

*Használói szokások; Könyvtárosi hivatás; Online információkeresés; Számítógép-hálózat; Szerkesztői könyvtár*

Az intranet zárt számítógépes hálózatot jelent, amely a web-technológiára épül, és amely egy bizonyos használói csoport, rendszerint egy cég alkalmazottai számára hozzáférhető. Az extranet esetében a hozzáférés lehetőségét kiterjesztik egy további kedvezményezett használói csoportra, például az ügyfelekre és szállítókra. Az intranet legegyszerűbb változata kliens-szerver alapú, több platformon is működik, egységes elérést biztosít. Három szoftverből épül fel: egy web-szerverből, egy web-böngészőből és egy tűzfalból. Negyedik eleme, a keresőautomata, a kezelendő információmennyiség növekedésével kap szerepet.

A Scottish Media Newspapers (SMN) nagy hagyományokkal rendelkező napilapok kiadója. Szak-